

Alma Lisszabonban

Az év színházi szupershow-ja

Reviczky Katalin

Hét év töretlen siker, Bécs és Velence után egy lisszaboni kolostor a helyszíne a rendkívüli asszony, Alma Mahler-Werfel szenvedélyes élete és szerelmei felidézésének. Az 1958-ban született Reinhardt-szeminarista, kiváló rendező, excentrikus színész és csapnivaló színházvezető, mindenekelőtt azonban elsorangú showmanager, Paulus Manker, ismét előállítja a színházi világ lélegzetét évekként ezelotti, a purkersdorfi szanatóriumában bemutatott színházának lisszaboni megismétlésével. A rendezők ambiciózus enfant terrible-je a múlt évben Velencében, az örmény kultúra egykori fellegvárában, a Palazzo Zenobióban keltette életre és emelte a show-biznisz magaslataira a Franz Werfel által "ellenállhatatlan boszorkánytündérnek" nevezett femme fatale, Alma Mahler életének mozzanatait. A kiváló izraeli író, Joshua Sobol (akinek nevét a Gettó, a Weininger éjszakája és az Apa címu muvei után csak dicsoíthatjuk) által írt forgatókönyv szenzációs ötlet, és "tanulmány" arról, hogyan volt képes egy szenvedélyes nő korának zsenijeit, Gustav Mahlertől Oskar Kokoschkáig, Egon Schiélétől Walter Gropiusig és Franz Werfelig ujjá köré csavarni, sőt, mi több, művészileg inspirálni. A rendkívüli műzsa élete persze hálás téma minden színház számára. Paulus Manker zseniális ötletei azonban nem kevésbé dicséretesek: kikutatja Alma életének különleges részleteit és újraírja Sobol jeleneteit, adaptálva azokat a fantasztikusnál fantasztikusabb helyszínekre. Velencében például párhuzamosan futottak a cselekvés szálai a történelmi huséggel berendezett szalonok, az étkezők gozólgó konyha, az uszoda vagy a csábító fürdőszoba falai között, mind mennyi, eredetileg varázsolt helyszínen, ahol a néző választhatja ki Alma Mahler életének saját maga által elképzelt, legtipikusabb jeleneteit.

Alma Mahler-Werfel

Lisszabonban a Convento dos Inglesinhos, egy portugál-angol kolostor és temploma, hatalmas pálmakert, kilátóterasz pazar körpanorámával a portugál fővárosra, hőkenti meg a szerencsés látogatót. "Nem is hittem volna, hogy a káprázatot még lehet fokozni" - nyilatkozta Manker Velence után. Pedig lehet! Maga a templom is élmény. A Manker-féle "építészetnek" köszönhetően még egy Alma Mahler-oltárral is bővült, valamint egy embernagságú Alma-szoborral - a hatás és nem kevésbé a szimbólum kedvéért marcipánból! A mellékoltárok bemélyedéseiben az egykori férjek, szerelmek, barátok testesülnek meg: a zeneszerző Mahler, az építész Walter Gropius, a költő-író Werfel és a festő Oskar Kokoschka, arrébb a szecesszió kiemelkedő festője, Gustav Klimt, a zeneszerző Alexander Zemlinsky, a Burgtheater egykori igazgatója, Max Burckhard, és hogy valaki helyszínehez illo is legyen, Johannes Hollensteiner, a pap, aki szintén szerepet játszott a műzsa életében. Amikor a portugál kedvenc, a sanzon mufájának grande dame-ja, Simone de Oliveira rázendít a templom osztrák orgonájának hangja mellett dalára, a szexuális gyönyör Isolda szerelmi halálához hasonlóan fonja béklyóba még a nézőt is. Nincs itt szükség a beleélés készségére! Nem véletlen, hogy az Alma-projekt megrögzött szerelmei mindenhová követik a Manker-produkciót, mondván, "kost' was kost!" - Manker és a szemfüles utazási iroda legnagyobb örömére!

Egy Klimt-"előfutár"

De nézzük tovább a rendező-zseni sikerének okait! Alma és Werfel mindenképpen ki akart szabadulni a németek által megszállt Franciaországból. Menekülésük és rövid lisszaboni tartózkodásuk szintén része a Sobol-darabnak. Társaságukban volt az idős Heinrich Mann feleséggesto és Golo Mann is. A Pireneusokon keresztül vezető, fáradságos menetelésüket - melyet a kofferekben menekített Werfel-kéziratok és Mahler-partitúrák sem könnyítettek - vonatút követte Madridba, majd repülőút Lisszabonba. Manker addig kutatott, amíg a Grande Hotel d'Italia irattárában rátalált az 1940. szeptember 18-ai keltezéssel kitöltött bejelentőcédlájukra Estorilban. Manker még egy újabb szereplot is beleépített itt Sobol eredetileg 1996-ban írt Alma-kollázsába: egy Aristide de Sousa Mendes nevű személyt, aki a Werfel házaspárt menekítette és segítette útján az amerikai emigrációba.

Lisszaboni látkép

A cselekmény nagy része az idős Alma visszatekintése, emlékeinek felidézése formájában fogalmazódik meg a színpadon. Maga Manker Kokoschka szerepében látható, a művészgárda pedig részben portugál, részben nemzetközi - akárcsak az előadás nyelvezete: német, angol, francia, portugál, ami azonban a megértést semmiképp sem nehezíti. A színházművészet hatalmas, egyesült európai projektjének sikeréhez ez is hozzájárul - akárcsak a művészek tehetsége, akik észre sem veszik, hogy szöveg és játék közben nyelvet váltanak. Hol van már az az idő, amikor egy Jávor Pál, bár tehetsége megvolt hozzá, nem érezte jól magát Hollywood berkeiben. A színész csak anyanyelvén lehet igazán nagy - vallotta. A rendezés pikáns, amilyen maga a téma, a fine de siècle norol alkotott képe, s amilyen Friedrich Nietzsche e tárgybeli filozófiája, aki Vidám tudományok címu munkájában írta: "A nő képét a férfi teremti meg magának, a nő csupán idomul ahhoz viselkedésében." Vajon Klimt noalkajai az emancipáció előfutárai voltak? Alma Mahler minden bizonnyal az volt!

Jelenet az előadásból

De tegyük itt egy izgalmas kitérőt! A női ideál, akárcsak a női portré, akkoriban ellentmondásos erők hatására született meg a művészet és a mögöttes ideológia elvászthatatlanságában, a nő mint allegória - a szűz, a remény szimbóluma - és az öntudatos, modern európai nő együtteseként jelent meg. Gondoljunk csak Schiele Bloch-Bauer festményeire! Bár a kor filozófiájában az is benne foglaltatott, hogy nem beszélt a szexről, s nincsenek történelmi bizonyítékok, például Klimt és Alma Mahler szerelmi afféirairól, a festő műtermében ledér kalandokra váró modellek ábrázolásában a korántsem kolostori művészeti élet eseményei határozottan felsejlenek. A művészi ateliék olyan territóriumot képeztek, ahol a polgári rend és annak törvényei csődöt mondtak. Ilyen ellentmondás jelentkezett a művészeti alkotások születésében is: míg a férjek a háttérből szponzorálták a művészeket, a társadalmi posztot, a közvetett alkotásban való társadalmi részvételt a nők élvezték. A falak közötti szabadság ellen Otto Weininger így emelte fel szavát: "A nő jelentéktelen semmiség, aki valamivé csak a férfi oldalán válhat! A nő csupán természet, a férfi ezzel szemben maga a kultúra! Ugyanakkor, mivel a nő semmi, éppen ezért akár minden is lehet! A nőszexuális kisugárása és ennek következtében a férfi fölötti hatalma végtelen." Ilyen értelemben jeleníti meg Manker is Almát, a végzet asszonyát, akinek szerelmi kalandjait például Oskar Kokoschkával mindig meg kellett eloznie a festő valamilyen mű-teremtésének: Alma szerelmét nem lehetett ingyen kapni, azt ki kellett érdemelni! Térden, szellemi kinnal, kreativitással! Vajon mi lehetett az a különleges tehetség, mellyel Alma a nevezetes férfiakat művészileg inspirálta, hódolóként pedig lábaihoz kényesze-rítette? Alakjának megfogalmazásában a pszichológus Freud és az orvos-író Schnitzler nyújtottak egymásnak alkotói kezet. Kissé vigjátékíra fogva a helyzetet, hogy is fogalmazott Somerset Maugham? "A férfi és a nő között soha nem lehet egyetértés, csupán antagonisztikus ellentét, mert hiszen mindkettő mást akar: a férfi a nőt, a nő pedig a férfit!"

Manker tehát korántsem prud, de művészi természetességgel vetkozteti Almát. "A csipkébe csomagolt szex csak a negligés érzékisége, nem

hús-vér emberi testiség!" - mondja a rendező. Nemcsak a szemnek, de a szájnak ingerét is kielégíti a liszaboni projekt. Az előadás szünetében a belépődíjba kalkulált osztrák és portugál specialitások, ízletes borok, nyalánkságok kényeztetik a látogatót. Nos, ilyen keretek között lehetséges, hogy az 1964-ben, 85 éves korában elhunyt, nevezetes műzsa örök fiatal marad. Talán mert hozzá hasonló nem akadt más a történelemben. Műzsa persze voltak, mint például George Sand, Liszt, Chopin és Musset barátja, de egyik férfi sem lett több általa, és egyikük sem kívánta hozzákötni az életét. Egyébként is, milyen femme fatale lehetett egy olyan noietlen no, aki szivarral a kezében járkált, és szoknya helyett a nadrágot részesítette előnyben!" Egyébként pedig Alma Mahler legendája már életében elkezdődött. Apja, Emil Schindler, a monarchia jó nevének tájképfestője volt, igazi fennkölt művészlélek, anyja, Anna Sophie Berger korrekt és reálisan gondolkodó polgárlány. A kislány romantikus ábrándokkal nőtt fel, rajongón, akár egy grófkisasszony. Egyetlen dologban volt csak reális: megvetette az átlagosat, csak a kiválót szerette. Klímát zsenialitása, Alma rajongása, mindkettőjük zeneszeretete remekül összeillett. A kibontakozó műzsa alkalmi zeneszerzőként, zenés soíree-k rendezőjeként korán bevonult a történelembe. Még Klímbe szerelmes, de Mahlerhez megy férjhez. Alma Mahler naplója és Mahler levelei alapján az együtt eltöltött 10 év a "nyugalom nélküli boldogságnak" nevezhető, ami aztán a gyermekáldás ellenére is inkább "zenetörténetbe" torkollott. Bár Mahler nagysága egyre no, távol van Almatól, aki Tobelbadban séta közben ismerkedik meg az építészet majdani megújítójával, Gropiusszal. Míg Mahlert amerikai túrnéra kíséri, gondolatban már az építésszel flörtöl. Özvegysége hamarosan hozzá is segíti, hogy ne csak gondolatban tegye ezt. "Ennek az embernek a boldogsága mindenem. Isten tartsa meg szerelmem!" Nem így történt azonban. Jött a mindent elsőprő, perverz szerelmi lángolás Kokoschkával - még Alma is belepirult leveleibe, ezért égette el őket hamarjában, amikor Kokoschka halálhírért vette. Mégis Gropiushoz ment feleségül a festő nagy fájdalomra-örömére. A távházasságot azonban Gropiusszal sem bírta, így következett Franz Werfel. Alma az érzéki ajkú, kék szemű Werfelt Goethehez hasonlónak látta, és ha már az eredetit nem kaphatta meg, megelégedett a ,tole évtizeddel fiatalabb utánzattal is. Férfítetemeken keresztül felfelé ívelő karrierjét sok veszteség is kísérte: amikor Alma szeretett lánya, Manon 16 évesen elment, utolsó szavaival állítólag így vigasztalta anyját: "Mama, te úgyszólván túlteszed magad mindenem!" Werfel zsidó volt, így távoznuk kellett Amerikába, 1945-ben azonban Alma megözvegyült. Hetvenedik születésnapjára levelet kapott Kokoschkától: "Vedd szemügyre a téged körülvevő sivár és hétköznapi arcokat - egyik sem ismeri az élethez szükséges harc nehézségeit, a halál vagy az élvezetek feszültségeit. Senki sem - kivéve a te szeretodet, akit egykoron beavattál legmélyebb titkaidba. Emlékezz rá, hogy múltbeli szerelmi játéknak kettonk egyetlen gyermeke volt...!" Vajon mit gondolt magában az idős Alma Mahler: ugyanígy tett volna, ha újra kezdené volna? Kihasználta, amit az élet nyújtott számára. Élt, élvezett, közben boldogságot osztogatott bokezuon, két marokkal. És eközben még a hírből, fényből, dicsőségből is kijutott neki!